

**ШОНЕР ГЕОГРАФІЇ
В УМАНСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
(ДО 70-Ї РІЧНИЦІ ЗАСНУВАННЯ ГЕОГРАФІЇ
В УМАНСЬКОМУ УЧИТЕЛЬСЬКОМУ ІНСТИТУТІ)**

Половка С.Г., Половка О.А.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

У статті висвітлено основні віхи життя та науково-педагогічна діяльність старшого викладача Уманського державного педагогічного інституту імені П. Г. Тичини (нині УДПУ імені Павла Тичини) Михайла Антоновича Олійника. Акцентується увага читача на наукових напрацюваннях у галузі географічної педагогічної освіти саме на Уманщині.
Ключові слова: М. А. Олійник; УДПУ імені Павла Тичини; географія.

Вступ. До кола задач наукової дисципліни біографістики входить розробка наукових біографій дослідників. Справа в тому, що для самої науки важливо, що зроблено, то для історії науки має велике значення, як це було зроблено. Тобто, необхідно знати всі обставини, які спонукали до новітнього витка розвитку нового наукового напрямку в науці та освіті. Отже, актуальністю тематики наших досліджень є те, що у продовж тривалого часу наукова спадщина багатьох українських дослідників замовчувалася або фальсифікувалася. Тому нині, коли відбувається закономірний процес переоцінки цінностей, пов'язаний, насамперед, із відтворенням національної ідеї, Україна повертає забуті імена вчених, діячів культури і мистецтва, яким належить вагомий особистий внесок у становлення державності.

Одним із визначних діячів науково-освітнього і культурно-просвітницького руху на уманщині (Черкаська обл.) був старший викладач Михайло Антонович Олійник. Вивчення спадщини цього дослідника природи, дасть змогу поповнити джерельний запас наших знань стосовно галузевої наукової думки першої половини ХХ ст. і глибше дослідити окремі проблеми української географічної науки та освіти, а саме діяльність вченого як організатора та популяризатора географічної науки. Персоналізація української географічної науки уможливує визначення етапів подальшого розвитку наукових напрямів, надає історії української науки та освіти портретної конкретики. У сукупності це визначає актуальність поставленої проблеми. Об'єкт дослідження – розвиток географічно-освітнянських досліджень першої половини ХХ ст. в Україні, а предмет дослідження – діяльність М. А. Олійника в географічному освітянсько-науковому процесі в Уманському Учительському інституті. Основною метою представленої публікації є комплексне висвітлення життєвого шляху, наукової, педагогічної та



**Рис. 1. М. А. Олійник
Fig. 1. M. A. Oleinik**

просвітницької діяльності старшого викладача М. А. Олійника. Відповідно до мети сформульовані такі завдання дослідження: проаналізувати стан дослідження та джерельну базу проблеми; охарактеризувати методологічні принципи творчої діяльності М. А. Олійника; розкрити умови формування наукового світогляду вченого як дослідника й особистості; здійснити періодизацію життя та наукової діяльності М. А. Олійника; узагальнити й ввести до наукового обігу малоз'ясовані відомості з біографії видатного дослідника УДПУ імені Павла

Тичини; проаналізувати основні напрями наукових досліджень вченого; охарактеризувати науково-організаційну діяльність М. А. Олійника; визначити роль і місце творчої спадщини дослідника в контексті розвитку української географії.

Хронологічні межі публікації окреслені рамками трудової діяльності М. А. Олійника (1923 – 1959).

Матеріал і методи досліджень. Методологічні засади наукової праці базуються на загальнонаукових принципах історичної достовірності, об'єктивності, наступності, діалектичного розуміння історичного процесу. Вони ґрунтуються на пріоритеті документів, які дають змогу всебічно проаналізувати діяльність М. А. Олійника. Важливими шляхами розв'язання проблеми даного дослідження є застосування загальнонаукових і власне історичних (проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, описовий) методів дослідження, а також методів джерелознавчого та історіографічного аналізу та синтезу.

Результати та їх обговорення. Михайло Антонович Олійник (рис. 1) народився 23 травня 1898 р. в с. Вихватневіці Ушицького повіту на Поділлі (нині Новоушинський р-н., Хмельницька обл.) у сім'ї народного вчителя.

Після закінчення в 1917 р. Кам'янець-Подільської гімназії, він у 1918 р. поступає на соціально-історичний відділ факультету профосвіти Кам'янець-Подільського Інституту Народної Освіти, який закінчує в 1923 р. та здобуває кваліфікацію викладача установ професійної освіти. Під час навчання в цьому інституті, Михайло Антонович набуває практичного стажу, як лектор за соціально-історичним фахом [1].

Закінчивши цей вуз, він 1 листопада 1924 р. розпочинає трудову діяльність на посаді вчителя географії Кам'янець-Подільської Трудової школи № 5, згодом (23 вересня 1929 р.) переходить на викладацьку роботу та обіймає посаду викладача української мови Кам'янець-Подільського хімічного технікуму, який після низки реорганізацій переводять до Харкова та набуває у 1936 р. назви Хіміко-технологічний інститут ім. С. М. Кірова.

Природничий факультет в Уманському Учителському інституті було відкрито у 1930 р. Цей факультет під назвою біологічного, природничо-географічного, природничого та знову природничо-географічного існує до нині в УДПУ імені Павла Тичини [2 - 3].

Михайло Антонович Олійник розпочинає працювати в Уманському Державному Учителському інституті (УДУІ) з 1 квітня 1935 р. на посаді старшого викладача географії і викладає навчальну дисципліну географія СРСР. Маючи вже педаго-

гічний досвід, серйозно займається організацією і керівництвом самостійної роботи студентів, гуртує молодь навколо себе. При кафедрі, під його керівництвом, функціонує географічний гурток. Новацію, яку розробляв Михайло Антонович, у продовж свого життя є актуальною і в нинішніх умовах – самостійна робота студентської молоді. Він прагнув залучати студентство до самонавчання, усвідомлюючи, що знання добуті самостійно, ґрунтовні та «вічні» і мобілізують молоду людину до самоорганізації. Це знадобиться у подальшій педагогічній роботі молодим вчителям-географам.

Велика Вітчизняна війна внесла суттєві корективи в мирну працю радянських людей та різних державних установ. Не є виключенням і УДУІ, частина викладачів інституту відповідно до Указу про мобілізацію від 22 червня 1941 р. були призвані до лав Червоної Армії. У зв'язку з цим, тимчасово обов'язки директора Уманського Учителського інституту було покладено на Михайла Антоновича Олійника, який очолював його до евакуації з м. Умань.

М. А. Олійник із 18 серпня 1941 р. призначається на посаду заступника директора по науково-навчальній роботі у Куп'янський Учителський інститут (КУІ), який 21 жовтня 1941 р. також евакуюється. Михайло Антонович здає 5 листопада 1941 р. справи КУІ Чкаловському Державному музею на зберігання і 15 грудня 1941 р. призначається на роботу у неповну середню школу Радгоспу «Советский», згодом (7 квітня 1942 р.) він стає її директором, а з 6 листопада 1942 р. його призначають директором і вчителем в Ак-Булакську середню школу № 1 Ак-Булакського району Чкаловської області, де він працює по 31 березня 1944 р. включно [1].

Із звільненням м. Умань від тимчасової окупації, М. А. Олійник викликається Наркоматом Освіти УРСР із евакуації та призначається 1 квітня 1944 р. на посаду заступника директора по навчальній і науковій роботі та викладачем Уманського Учителського інституту.

Значна кількість фахівців у галузі географії була призвана до лав Червоної Армії та полягла на фронтах Великої Вітчизняної війни. Для відбудови територій звільнених від німецько-фашистських загарбників та відновлення народного господарства, різні галузі промисловості УРСР потребували спеціалістів географів. У зв'язку з цим, в Уманському Учителському інституті було вирішено відкрити кафедру географії для підготовки фахівців. Перший такий підрозділом даного вузу було сформовано за наказом № 1237 від 31 березня 1945 р. Народного Комісара освіти УРСР това-

риша Гулейка І. С. Цим ж наказом, було призначено виконувати обов'язки завідувача кафедри географії, заступника директора по науковій і навчальній частині Уманського Учительського інституту М. А. Олійника.

Наказом №231\у від 16 вересня 1946 р. звільняють М. А. Олійника з займаної посади заступника директора у зв'язку з поверненням з Червоної Армії товариша В. Товбіса. Михайло Антонович лишається на викладацькій роботі та завідувати кафедрою географії. Згодом його затверджують на посаді декана природничо-географічного факультету Уманського Державного Учительського інституту (наказ заступника Міністра освіти УРСР тов. І. С. Гуленка № 1560 від 28 червня 1947 р.).

У період підготовки до кожного нового навчального року, декан факультету ст. викладач М. А. Олійник бере активно участь у проведенні набору студентів на природничо-географічний факультет, у підборі та розстановці викладацьких кадрів, обладнанні навчальних кабінетів і лабораторій, у комплектуванні бібліотеки різномірною навчально-методичною літературою, а також плануванні навчального процесу. Організаторські здібності не пройшли не поміченими керівництвом інституту. І його, як старшого викладача та завідувача кафедри географії, який має значний науково-педагогічний досвід роботи, 1 березня 1953 р. було призначено на посаду заступника директора по навчальній та науковій роботі (наказ № 29 від 28 лютого 1953 р.).

Налагодивши навчальний процес, Михайло Антонович Олійник не «забував» і про наукову роботу. Завідуючи кафедрою і природничо-географічним відділом інституту, усвідомлював, що без підготовки кадрів вищої кваліфікації подальша розбудова географії в цьому інституті неможлива.

У жовтні 1950 р. М. А. Олійник закінчує здачу кандидатського мінімуму, здаючи низку екзаменів у попередні роки, а саме: в 1947 р. з економічної географії СРСР та 1949 р. з економічної географії УРСР при Київському державному університеті імені Т. Г. Шевченка, в 1948 р. із німецької мови і 1949 р. діалектичного та історичного матеріалізму при Уманському Сільськогосподарському інституті (нині Уманський національний університет садівництва, (УНУС)). Здавши успішно випробувальні екзамени, Михайла Антоновича з 25 грудня 1953 р. прикомандирують до річної аспірантури в Інститут Економіки Академії наук УРСР, науковим керівником призначають кандидата економічних наук І. А. Кугукало. Тема його наукових пошуків: «Технічні культури УРСР

(Економіко-географічна характеристика)». Завданням дисертаційної роботи було вивчення географічного розміщення і економічного значення технічних культур у народному господарстві країни. В процесі написання кандидатської дисертації, тематика дослідження була скорегована і набула назви: «Розміщення і спеціалізація сільського господарства Черкаської області».

У записці-відгуку наукового керівника І. А. Кугукало для директора Уманського Учительського інституту від 5 лютого 1955 р. зазначено: «... протягом року дуже сумлінно працював М. А. Олійник над темою дисертації і виконав роботу приблизно на 80 – 85%». Далі обґрунтовується недовиконання теми у відведений на це час, пояснюється тим, що тема розробляється майже виключно на первісних матеріалах, тому треба було затратити багато часу для збору та опрацювання значної кількості різномірних статистичних матеріалів. Керівник роботи висловив думку, що Михайло Антонович маючи всі необхідні матеріали, зможе завершити всю роботу над дисертаційним дослідженням [1].

На жаль, М. А. Олійник так і не захистив кандидатську дисертацію, але він підняв питання, які особливо нині є вельми актуальними, а саме: про роль технічних культур у народному господарстві; про структуру сільського господарства царської Росії і місце в ній технічних культур; про склад технічних культур і географію їх посівів, виробляючи з них продукцію в Україні; про механізацію та оснащення сільського господарства сучасною технікою; про культуру землеробства, травопільні сівозміни, використання добрив, зростання врожайності та ін. В нинішніх умовах, коли значна частина угідь незалежної України занята технічними культурами, фахівці повертаються до дослідження дуже подібних питань, що розроблялися Михайлом Антоновичем Олійником і які потребують негайного вирішення.

Прибувши з прикомандирування 25 грудня 1954 р. Михайло Антонович поглинув у викладацьку та іншу роботу. Крім педагогічної роботи М. А. Олійник бере активну участь у громадській роботі інституту та міста. Він працює позаштатним лектором Міському КП(б)У, систематично виступає з доповідями на підприємствах і установах міста, проводить заняття у міській вечірній партшколі і партшколі військової частини. Михайло Антонович довгий час був дійсним членом товариства по розповсюдженню політичних і наукових знань, членом Бюро та керівником секції природничо-наукових знань Уманського філіалу Товариства, входив до складу міського партійного активу, був делегатом VI-ї Міської партконференції.

За 35 років безперервної науково-педагогічної роботи – 8 років у масовій (нині загальноосвітній) школі і 27 років у вузах УРСР, старший викладач М. А. Олійник проводив її на високому науково-методичному рівні. В Уманському педагогічному інституті Михайло Антонович Олійник, де крім викладацької діяльності весь час проводить навчально-керівну роботу, а саме: 7 років працював деканом факультету, 11 років завідував кафедрою географії і понад 10 років обіймав посаду заступника директора інституту по навчальній та науковій роботі. За час педагогічної роботи набув значного методичного досвіду, який успішно передавав студентській молоді, яка використовувала його напрацювання під час вчительської роботи з учнями шкіл.

Неодноразово за сумлінну навчально-педагогічну роботу М. А. Олійника держава відзначала різними відзнаками, а саме: в 1939 р. за добре поставлену навчально-виховну роботу Михайло Антонович нагороджений грамотою Наркомпросу Української РСР (наказ НКП від 31.12.1939 р. №6750), в 1946 р. Грамотою Верховної ради СРСР, в 1951 р. нагороджено значком «Відмінник народної освіти»; в 1953 р. за вислугу років та належну роботу орденом «Знак пошани» [1].

Ось скромний здобуток життєвого шляху старшого викладача Уманського Державного педагогічного інституту імені П. Г. Тичини Михайла Антоновича Олійника, який на наш погляд, повинні знати підростаючі покоління викладачів. Якщо людина не знає свого минулого та сучасного, вона не має майбутнього.

Висновки. На підставі наших досліджень, слід зробити низку висновків:

1. М. А. Олійник – визначна постать УДПУ імені Павла Тичини, яка внесла значну лєту у

розбудову вузу та природничо-географічного факультету, а саме географічної спеціальності, яка була відновлена у 1990 році і нині плідно розвивається з кожним роком.

2. Доведено до наукової спільноти навчально-організаційну діяльність дослідника природи у галузі географії Михайла Антоновича Олійника, цим відроджено забуте ім'я і менше стало на одну «білу пляму» у географічній галузі в Україні.

Література

1. 1. Архів Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, м. Умань Черкаська обл. Ф. 1., оп. 1959 – 1961 гг., спр. 482, арк. 184 – 216.
2. Уманський державний педагогічний інститут імені П. Г. Тичини (1930 – 1980) : буклет / Відп. ред. Б.Н. Товбіс. – Уманська міськдрукарня, 1980. – С. 11 – 13 (Природничий факультет).
3. Уманський державний педагогічний інститут імені П. Г. Тичини (1930 – 1995) : буклет / Упорядники В. Г. Кузь, О. М. Коберник, М. М. Торчинський. – Монастирище, Державне ВПП «Мрія», 1995. – С. 29 – 37 (Природничий факультет, кафедра географії і основ сільськогосподарського виробництва).

References

1. Arhiv Umanskogo derjaunij pedagogichny universiteti imeni Pavla Tichinu, m. Uman Cherkaskay obl. F. 1., op. 1959 – 1961 gg., spr. 482, ark. 184 – 216.
2. Umanskiy derjaunij pedagogichny institut imeni P. G. Tichinu (1930 – 1980): buklet / Vidp. red. B. N. Tovbis. – Umanskay miskdrykarnay, 1980. – P. 11 – 13 (Prirodnichi fakultet).
3. Umanskiy derjaunij pedagogichny institut imeni P. G. Tichinu (1930 – 1995): buklet / Uporadniki V. G. Kuz, O. M. Kobernik, M. M. Torchinski. – Monastiriche, Derjavne VPP «Mriay», 1995. – P. 29 – 37 (Prirodnichiy fakultet, kafedra geografi i osnov silskogospodarskogo virobnistva).

Половка С.Г., Половка Е.А. Пионер географии в Уманском государственном педагогическом университете имени Павла Тычины (к 70-й годовщине основания географии в Уманском Учительском институте). В статье отражены основные вехи жизни (от юности до окончания трудовой деятельности) и научно-педагогическая деятельность старшего преподавателя Уманского государственного педагогического института имени П. Г. Тычины (ныне УГПУ имени Павла Тычины) Михаила Антоновича Олейника в разные периоды существования этого института. Акцентируется внимание читателя на учебно-методических и научных наработках в области географического педагогического образования в разные годы его работы на разных должностях (зав. кафедрой, декана и заместителя директора по учебной и научной работе) именно на Уманщине.

Ключевые слова: М. А. Олейник; УГПУ имени Павла Тычины; география.

Polovka S.G., Polovka E.A. Pioneer geography in Uman state pedagogical university named Paulo Tichina (the 70-th anniversary of the founding of geography in Uman Teacher Training Institute). The article reflects the milestones of life (from youth to employment), scientific and educational activities of senior teacher Uman State Pedagogical Institute named after PG Ticino (now USPU Pavlo Tychna) Michael Antonovich Oliynyk at different periods of the existence of this institution. The attention of the reader to teaching and research experience in the geographic area of teacher education in different years of his work in various positions (Chair, Dean and Deputy Director of Education and Research) is on Uman district.

Briefly describe its educational and scientific work.

Educational work. M. Oleinik starts work in Uman state pedagogical institute on 1 April 1935 as a senior lecturer of

geography and geography teaching academic disciplines USSR. Having already teaching experience, is seriously engaged in the organization and management of independent work of students, unites youth around. The department, under his leadership, operating geography club. Innovations developed by Michael Antonovich in furthering his life is relevant in the present context - independent work of students. He sought to attract students to self, aware that the knowledge extracted independently, thoroughly and «eternal» and mobilize young people to self-organization. This is helpful in further educational work of teachers, young geographers. In preparation for each new school year, Dean M. Oleinik takes an active part in the recruitment of students on natural-geographical faculty in the selection and placement of teaching staff, equipped classrooms and laboratories, library staffing in diverse teaching literature as well as the planning of the educational process. Organizational skills have not passed unnoticed leadership institute. And him as a senior lecturer and head of the department of geography, which has considerable scientific and pedagogical experience, 1 March 1953 was appointed deputy director of educational and scientific work.

Scientific work. M. Oleinik during research work raised issues that especially now is very popular, namely the role of crops in the economy; the structure of agriculture Tsarist and place it crops; the composition of crops and geography of their crops are producing products in Ukraine; mechanization of agriculture equipment and modern technology; the culture of farming, grassland crop rotation, fertilizer use, increase yields and others. In the current environment where much of the land occupations of independent Ukraine industrial crops, experts returning to research very similar issues developed by Michael Antonovich Oleinik and which require immediate solutions.

For conscientious teaching and pedagogical work M. Oleinik noted state awards: in 1939 for a well-delivered educational work Michael Antonovich awarded a diploma Narcompros Ukrainian SSR; in 1946 the Diploma of the Supreme Soviet of the USSR; in 1951 was awarded the badge «Excellence in Public Education»; in 1953 for seniority or performance of the Order «Badge of Honor».

At the end of the article, based on our research, made the following conclusions:

1. M. Oleinik – a remarkable figure USPU Pavlo Tychyna has made considerable fly in the development of the university and the Faculty of Natural Sciences and Geography, namely geographical specialties, which was restored in 1990 and now successfully.

2. Proved to the scientific community educational and organizational activities naturalist in geography Michael Antonovich Oleinik, it revived a forgotten name and at least one was a «white spot» in the geographical sector in Ukraine.

Key words: M. A. Oleinik; USPU Pavla Tychyna; geography.